

Prof. UAM dr hab. Waldemar Segiet
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego
Pani dr Pauliny Formy, ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora
habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika**

1. Biografia naukowa – najważniejsze fakty

Dr Paulina Forma jest absolwentką Wydziału Pedagogicznego i Nauk o Zdrowiu Akademii Świętokrzyskiej (kierunek: Pedagogika, specjalność: Pedagogika Opiekuńczo – Wychowawcza i Praca Socjalna). Związana z Akademią Świętokrzyską (przemianowaną kolejno na Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego i Uniwersytet Jana Kochanowskiego) od roku 2005 jako etatowy pracownik w Zakładzie Pedagogiki Opiekuńczej i Pracy Socjalnej. Swoje zainteresowania badawcze już na początku swojej drogi naukowej skupia na podstawowych dla pedagogiki obszarach związanych z rodziną, problemami opieki nad dzieckiem, jego wychowaniem i edukacją. Dowodzi tego praca magisterska nt. Sytuacja opiekuńczo – wychowawcza dzieci z rodzin patologicznych kierowanych przez sąd do ROD-K w Kielcach, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Matyjas. Problematyka opieki i wychowania w rodzinach patologicznych, z którą wiąże się nie przypadkowo własny i ważny obszar szkoleń, kursów kwalifikacyjnych także praktyki biegłego sądowego w zakresie pedagogiki oraz doświadczenie praktyki pedagogicznej stanowi niejako okoliczność uprawiania refleksji nad rodziną, w której ostatecznie wiodąca rola przypada rodzinie wielodzietnej.

W życiorysie habilitantki poza magisterium – traktowanym jako pierwszy projekt badawczy, pojawia się kolejne (sześć lat później) ważne wydarzenie – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, uzyskany w 2010 roku, na podstawie rozprawy doktorskiej „Dziecko z rodziny wielodzietnej w szkole (na przykładzie gimnazjum)”, przygotowanej pod opieką naukową prof. dr hab. Bożeny Matyjas. Ostatecznie rodzina wielodzietna ukazywana jako środowisko socjalizacyjno-wychowawcze i edukacyjne stanowi wyróżniający się nurt badań i twórczości Pani Pauliny Formy. Trzeba dodać, że w twórczości poświęconej rodzinie wielodzietnej widać rozwój, poszerzanie problematyki. W tej konwencji

m.in. można postrzegać ostatnie osiągnięcie naukowe kandydatki do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego, jakim jest monografia „Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych” (Wyd. Impuls, Kraków 2016, ss. 256).

Trop w orientowaniu się i doskonaleniu kompetencji poznawczych i aplikacyjnych dookreśla sama Kandydatka, wskazując w Autoreferacie na podstawowe obszary swoich zainteresowań, w których poza wspomnianą już rodziną wielodzietną występują socjalizacja i autosocjalizacja dzieci i młodzieży z jej predyktorami oraz wsparcie dziecka i rodziny w dyskursie naukowym i praktyce pedagogicznej. Dokumentują te obszary publikacje, które koncentrują uwagę czytelników na tychże kluczowych zagadnieniach, dowodzą przemyślanego wyboru, dopełnianego kryterium ich istotności.

2. Osiągnięcia w zakresie naukowym związane z publikacjami

Analizując dorobek publikacyjny dr Pauliny Formy, nie sposób nie dostrzec w nim dobrej jakości (zarówno w wymiarze ilościowym, jak i jakościowym), którą dodatkowo naznacza spójność tematyczna, myślenie twórcze, z którego nie rzadko płynie inspiracja dla naprawy praktyki i rzeczywistości. A ta rzeczywistość – ukazywana także w twórczości P. Formy otwiera coraz więcej obszarów decyzji, działań. Ważne jest w niej nabycie społeczno-pedagogicznej orientacji, profesjonalnej wiedzy, tak jak i wyobraźnia, kreatywność i doświadczenia emancypacyjne.

Z tego, jak i wielu innych względów na uwagę zasługują osiągnięcia naukowe uzyskane przez Habilitantkę po otrzymaniu stopnia doktora, które – już w tym miejscu mogą stwierdzić – stanowią znaczny Jej wkład w rozwój pedagogiki społecznej. Składają się na nie konkretnie 3 autorskie monografie, 2 pod redakcją, 4 raporty, 83 recenzowane artykuły i opracowania naukowe (23 artykuły w czasopismach punktowanych z listy B, 54 artykuły w recenzowanych publikacjach zwartych, 6 recenzji naukowych w czasopismach punktowanych i spoza listy).

Autorka wskazuje na swoje publikacje cytowane 29 razy (według bazy Google Scholar, cities – 11, Indeks Hircha (h-indeks 4).

Najbardziej wyraźnym obszarem – sukcesywnie wzbogacanym merytorycznie i po części metodologicznie jest rodzina wielodzietna, przedstawiana jako środowisko wychowawczo – edukacyjne, kojarzona z problemem społecznym, pedagogicznym, prezentowana w kontekście demografii, polityki społecznej w wydaniu rodzimym i w wersji

europiejskiej. Cenne jest przy tym zwrócenie uwagi na rodziny wielodzietne jako dotychczas niedowartościowane, z nieodkrytymi w pełni swoimi zasobami. Odstępując w tym miejscu od szczegółowego przedstawiania opracowań z tego obszaru, wystarczy w nim wskazać na monografię autorską pt. „Rodzina wielodzietna jako środowisko wychowawczo – edukacyjne. Diagnoza i możliwości wsparcia (na przykładzie województwa świętokrzyskiego”, (Wyd. Impuls Kraków 2011), artykuły: Uwarunkowania realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczej w rodzinach wielodzietnych, w: B. Matyjas, R. Stojcka-Zuber (red.), Opieka i wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku, Wyd. AŚ, Kielce, 2007; Rodzina wielodzietna – analiza polityki społecznej i badań pedagogicznych, „Praca Socjalna nr 6; Blaski rodziny wielodzietnej – duża rodzina dobra rodzina. Studium teoretyczno – empiryczne, w: T. Sakowicz, K. Gąsior, M. Wilk, (red.), Trud i siła współczesnej rodziny, Wyd. Karad, Kielce, 2014.

Wyraźnie realizowanym obszarem zainteresowań i badań dr Pauliny Formy jest proces socjalizacji dziecka. Skupienie uwagi na nim prowadzi do pogłębionych charakterystyk środowiska rodzinnego, które reprezentując różne warunki życia (zewnętrzne i wewnętrzne) dostarcza też różnorodnych doświadczeń ważnych dla rozwoju kompetencji w układach społecznych poza rodziną (tu wielodzietną), uznawanych za niezbędne w skutecznym wypełnianiu roli ucznia. Problematyka ta dochodzi do głosu w przesłanych do oceny publikacjach, owocuje już w sformułowaniach zawartych w tytułach, na przykład monografii „Socjalizacja dziecka z rodziny wielodzietnej. Studium teoretyczno – empiryczne” (Wyd. UJK, Kielce 2012; artykułach: Funkcjonowanie dziecka z rodziny wielodzietnej w szkole, „Pedagogika Społeczna” 1 (39); Przestrzeń życia dziecka w rodzinie wielodzietnej, w: W. Danilewicz, M.Sobecki, T. Sosnowski (red.), Pedagogika społeczna wobec zmian przestrzeni życia społecznego, Wyd. Żak, Warszawa 2013.

Z podkreśleniem znaczenia warunków, w jakich zachodzi socjalizacja, ustalaniem najbardziej prawdopodobnych czynników umiejscowionych w środowisku rodzinnym i poza nim pojawia się refleksja ukierunkowana na tworzenie perspektyw realizacji życiowych szans dziecka, rodziny. Echa tych zagadnień przewijają się wyraźnie przez twórczość naukową dr Pauliny Formy, co oznacza, że w repertuarze dokonanych przez Nią rozpoznań i propozycji działań znajdujemy publikacje wyznaczające zasady, treści „dobrych praktyk”, podyktowane interesem rozwojowym dziecka, zadaniem wspierania rodziny, doskonaleniem interwencji. Oto wybrane przykłady: „Wsparcie dziecka i rodziny we współczesnym dyskursie

pedagogicznym”. Studium praktyczno – teoretyczne, współredakcja z D. Łuczakiem, Kielce 2016; Formy i zakres działań na rzecz dzieci z rodzin dysfunkcyjnych prowadzonych przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Kielcach, w: Współczesne problemy pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Wybrane zagadnienia w świetle analiz i badań, red. B. Matyjas, Wyd. WŚ, Kielce, 2007; Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno – Konsultacyjny jako instytucja wspierająca rodzinę, w: Opieka i wychowanie w rodzinie, szkole i środowisku, red. B. Matyjas, R. Stojcka – Zuber, Wyd. AŚ, Kielce, 2007.

Cenne są wreszcie te poszukiwania, z którymi w opisach dzieciństwa, wyjaśnianiu kojarzonych z nim zjawisk i procesów pojawia się termin „biografia” – nadający znaczenie jednostce przedstawianej jako refleksyjny aktor, posługujący się wyrażeniem „ja”, zmuszany do tworzenia własnego świata życia poprzez własną praktykę. W ramach tych poszukiwań umieściła kandydatka swoją rozprawę habilitacyjną, do której odniosę się osobno (w dalszej części recenzji).

Uogólniając, analiza dotychczasowego dorobku naukowego dr Pauliny Formy niewątpliwie pozwala stwierdzić, że wskazane w nim kierunki poszukiwań i obszary zainteresowań nie zaistniały okazjonalnie. Jako ewidentnie związane z problematyką rodziny wielodzietnej – poszarzanej o coraz to nowe pola stanowią wartościowy wkład w poddawanie rzeczywistości w niej (przez nią) kreowanej analizie i ocenie przez zróżnicowane narzędzia i różnorodne perspektywy. Zainteresowanie i ciekawe ujęcia związane z rodziną wielodzietną, w przypadku ocenianej Autorki nie są zaskoczeniem. Takie ukierunkowanie problemowe stanowi możliwość przekierowania swoich doświadczeń, poszukiwań na refleksyjny wgląd w świat dziecka i rodziny. Wyjaśnia je też konsekwentne pozostawanie we współpracy z zespołem naukowym Prof. Bożeny Matyjas, gwarantujące oryginalne postaci analizowania problemów i uprawiania refleksji w zakresie „orientacji familiologicznej”.

3. Dorobek dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski

Aktywność naukową dr Pauliny Formy wzbogaca niewątpliwie Jej uczestnictwo w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, także w licznych seminariach, projektach aplikacyjnych i warsztatach popularyzujących osiągnięcia nauki.

Habilitantka wykazuje aktywny udział (wygłoszenie referatu) w 54 konferencjach krajowych, 81 konferencjach krajowych o charakterze międzynarodowym. W swoim biogramie naukowym zaznacza wyraźnie obecność w naukowej przestrzeni europejskiej

(potwierdzoną aktywnym udziałem w konferencjach międzynarodowych, organizowanych w takich państwach, jak: Czechy, Włochy, Bułgaria, Hiszpania, Niemcy, Słowacja, Francja, Cypr. Odnotowuje swoją obecność na konferencji w Stanach Zjednoczonych (w roku 2014, Chicago). W przedstawionej dokumentacji wskazuje na swój udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych, co pozwala dalej przyjąć, iż we wskazanych wydarzeniach występowała w roli przewodniczącej oraz sekretarza komitetu organizacyjnego, także członka.

Dr Paulina Forma ma znaczące osiągnięcia w obszarze współpracy międzynarodowej. Ważnym, kolejnym elementem takiej współpracy były staże w zagranicznych ośrodkach naukowych (Uniwersytet w Cordobie, Ostrawie, Uniwersytet Karola w Pradze, Evangelische Fachhochschule Darmstadt, Niemcy). Także uczestnictwo w programach europejskich: Poncho – Erasmus+, Matches – Tempus. Jej aktywność w tym zakresie nie ma charakteru incydentalnego (co potwierdzają odbyte staże w charakterze wykładowcy czy kilkuletnie zaangażowanie w realizację wskazanych programów).

Habilitantka brała udział (jako kierownik, wykonawca) w pracy zespołów, powołanych do realizacji programów krajowych (Cyrkulacja Wiedzy, Edukacja dla rynku pracy, Kompas wiedzy, Benild – doskonalenie świętokrzyskich kadr oświaty). Wielokrotnie angażowała się w realizację zadań w ramach projektów badawczych (np. Projekt „Koziołek Matołek rozwija i uczy”, Zmień rzeczywistość – wybierz zawód, Z sukcesem Ci do twarzy, Partycypacja społeczna studentów z rodzin wielodzietnych, Szkoła kluczowych kompetencji). Jej doświadczenie eksperckie poświadcza udział w konsorcjach i sieciach badawczych (m.in. Europejskie Centrum Bajki, Sieć Współpracy, Środowiskowy program profilaktyki). Wszystko to świadczy niewątpliwie o umiejętności pracy zespołowej – jakże ważnej dla sposobu uprawiania nauki, w kraju i za granicą.

Do zaprezentowanych dotąd doświadczeń dr Pauliny Formy związanych z realizacją projektów badawczych, współpracą z innymi ośrodkami warto dołączyć Jej udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism (Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne – członek rady naukowej; Horyzonty Wychowania – recenzent; Journal of Happiness Studies, Springer – recenzent; Acta Scientifica Academiae Ostovierisis – recenzent; Edukacja, Instytut Badań Edukacyjnych – recenzent). Trzeba też podkreślić członkostwo Habilitantki w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz stowarzyszeniach naukowych (Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, European Educational

Research Association, World Educational Research Association, International Project Management Association Polska, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Stowarzyszenie Absolwentów Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Ośrodek Przetwarzania Informacji).

Doświadczenie dydaktyczne Kandydatki, konkretne osiągnięcia w tym zakresie są związane z realizowaniem obowiązków nauczyciela akademickiego, organizacją spotkań matchmakingowych ekspertów ze świata nauki, biznesu i mediów, opracowaniem i upowszechnieniem skryptu dla studentów za pomocą platformy Świętokrzyskiego Centrum Edukacji na Odległość, kierownictwem studiów podyplomowych: Komunikacja Społeczna, Negocjacje, Mediacje (2009 – 2011).

Dr Paulina Forma wypromowała 12 magistrantów, 14 licencjatów, 28 absolwentów studiów podyplomowych. Jest (od roku 2012) Instytutowym Opiekunem Praktyk Studenckich, opiekunem Studenckiego Koła Naukowego Parasol (od 2016 roku). Obszar działalności opiekuńczej dopełnia istotny element – tj. opieka naukowa nad doktorantami w charakterze promotora pomocniczego. Tutaj wykazuje pełnienie takich zadań wobec Eweliny Matysiak (od roku 2013) – temat dysertacji: „Działania interdyscyplinarne w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Analiza wybranych przypadków w powiecie jasielskim” oraz Dariusza Łuczaka (od roku 2016), temat rozprawy: „ Wsparcie dziecka i rodziny przez Ośrodki Interwencji Kryzysowej – założenia i realizacja”. Prace przygotowywane na Wydziale Pedagogicznym i Artystycznym UJK w Kielcach.

Aktywna działalność dydaktyczna spotkała się z uznaniem władz samorządowych. Habilitantka otrzymała Wyróżnienie za działalność społeczną i dydaktyczną Prezydenta Kielc (2014 rok), Nominację Belfer Roku (2013, Echo Dnia Kielce). Listę nagród poszerzają: Srebrny Krzyż Zasługi (2016, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, za działalność na rzecz nauki); Nagroda III stopnia za osiągnięcia naukowe (2011, 2015, Rektor Uniwersytet Jana Kochanowskiego, za wybitne osiągnięcia naukowe); Wyróżnienie w konkursie Promujemy Młodych Naukowców (2013, za dorobek i działalność naukową młodej kadry naukowej); Laur wolontariatu (2014, za działalność społeczną na rzecz potrzebujących).

Podsumowując wskazane osiągnięcia dr Pauliny Formy, trzeba przyjąć, że ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej musi być jednoznacznie pozytywna. Świadczy o niekwestionowanych kompetencjach nauczyciela akademickiego, zaangażowanego w praktykę pedagogiczną. Biorąc pod uwagę także Jej dotychczasową działalność naukową - można w tym miejscu stwierdzić, że w ocenianym dotąd zakresie

spełnia Kandydatka ustawowe wymogi awansu zawodowego do stopnia doktora habilitowanego.

4. Ocena monografii autorskiej Habilitantki

pt. „Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych, Wyd. Impuls, Kraków 2016, ss.256, jako wskazanego zasadniczego osiągnięcia naukowego

Autorka pracy wskazanej jako podstawę ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego podjęła zagadnienie dzieciństwa i wielodzietności, które choć w swej istocie (głównie za sprawą wcześniejszych Jej odsłon) wydaje się oczywiste. Jednocześnie mimo tej oczywistości wydobywa w związku z nim wiele kontekstów problemowych – jak należy domniemywać – sytuowanych w intensywnie zmieniającej się rzeczywistości społecznej i sposobach poszukiwania rozwiązań w obliczu stwierdzanego w związku z nim stanu rzeczy. Mówiąc inaczej, zdecydowała się na wgląd i próbę zrozumienia (także potrzebę zmiany) obrazu wielodzietności poprzez przyjęcie konkretnej perspektywy rozważań (ograniczającej przedmiot poznania ale też rzucającej dodatkowe światło na niego).

Mając do dyspozycji bogaty zespół środków opisu, w sposobie gromadzenia wiedzy o dzieciństwie dzieci w rodzinach wielodzietnych – w określaniu granic jego przedstawiania wzięła pod uwagę biografię, która jest niezwykle cennym i bogatym źródłem wiedzy, uczenia się i poznawania świata, z propozycją przedstawiania jej jako „przebiegu życia”, będącego realizacją „społecznej konstrukcji przebiegu życia”. Swoje przedsięwzięcie Autorka nazywa „dziecięcą kreacją biografii”. Takie ustawienie wiodącego problemu i panorama podjętych zagadnień wydają się zapowiadać obszar rozstrzygnięć, w którym ważne okazują się możliwości i bariery, jakie rodzina wielodzietna stwarza dzieciom, jak również to, w jaki sposób same dzieci wykorzystują dane im możliwości i omijają napotymane przeszkody w drodze do własnego stawania się. W takim wydaniu szczególnie ważne jest przyjęcie perspektywy skupiającej się na indywidualnym aktorze społecznym, dziecku, które (re)konstruuje swoją biografię.

Warto przy tym mieć na uwadze także to, że zaproponowana analiza środowiska rodzinnego dziecka, mająca na celu ukazanie również zasobów, możliwości i warunków środowiskowych wybranych rodzin wielodzietnych nabiera konkretnej treści, której niewątpliwie sprzyja odwołanie się do jednostkowych biografii dzieci z rodzin wielodzietnych – kreujących swą biografię jako studenci. Z obowiązków recenzenckich zmuszony jestem zauważyć, iż szansę na bardziej realistyczny obraz dzieciństwa w rodzinach

wielodzietnych daje odniesienie się do biografii nie tylko studentów. Być może za sprawą przyjęcia biograficznych konkretów dzieci z rodzin wielodzietnych (choćby kończących swą karierę edukacyjną na poziomie najniższym obowiązkowym) przejaw optymizmu pedagogicznego (skierowany w stronę rodzin wielodzietnych) mógłby okazać się nieco przesadzonym.

Obraz dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej - poddawany aktualizacji za sprawą konstruowanej i doświadczanej praktyki dziecięcej i rodzicielskiej - nie pozostając poza zasięgiem idei i wpływów społecznych, kulturowych, wymaga ciągłego rozpoznawania i rozumnego współkreowania. O stopniu jego autentyczności rozstrzyga niewątpliwie złożoność problemów socjalizacji rodzinnej, możliwości konsumowania rodzinnych uprzywilejowań (ich braku), na dodatek zagrożonych stereotypami, czy nawet iluzjami.

Nie wykluczone, że „ szansą budowania dobrej jakości dzieciństwa w rodzinach wielodzietnych” nie jest dziś lansowana ideologia, lecz osobowa zdolność otwarcia się na istniejące różnice. Różnice te mają charakter nieuchronny, wynikają z odmienności środowiska rodziny wielodzietnej, zajmowanych w niej względem siebie pozycji, oczekiwań i powinności. Fundament relacji nigdy się nie zmienia. Jest nim zawsze dobro dziecka jego rozwój, potrzeby, zainteresowania i życiowe plany.

Waga zasygnalizowanych dotąd przeze mnie uwag jest znamienna i nimi między innymi kieruję się spoglądając na problem dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej, określając sensowny obszar penetracji naukowej. Podejmując się tym samym oceny monografii autorskiej „Dziecięca kreacja biografii w rodzinach wielodzietnych”, zapoznałem się z jeszcze jedną próbą rozważenia zagadnień tenże problem (re)konstruujących.

Mogę już w pierwszym zdaniu zgeneralizowanej oceny tej książki stwierdzić, że problematyka dobrze rozpoznana kolejny raz okazuje się zasadną, ciągle otwartą dla badań i kolejnych wniosków. Tym samym zrealizowany przez dr Paulinę Formę projekt teoretyczno – badawczy z podjętym w nim dyskursie poświęconym dziecku z rodziny wielodzietnej zasługuje zdecydowanie na docenienie.

Rozprawa – nadająca wagę i aktualność podejmowanym dociekaniom teoretycznym i badawczym skupionym dziecka i rodziny ma bez wątpienia przejrzystą strukturę, z charakterystycznym podziałem tekstu na część teoretyczną, metodologiczną i empiryczną (tą ostatnią poświęconą prezentacji i interpretacji wyników badań autorskich). W zaproponowanym rozkładzie jakościowym treści rozprawy zwraca uwagę – uzasadnione samym tematem pracy eksponowanie wielodzietności i dzieciństwa. Kategorie te stanowią niewątpliwie podstawę zbudowanej konstrukcji myślowej dla Autorki. Jednocześnie w

związku z nimi można odnieść też wrażenie, jeśli nie ich „nadmiaru”, przeszkadzającego w stylu narracji, to z pewnością pewnego „niedosytu” w kwestii bardziej wyrazistego doboru rozpoznawanych zjawisk, klarowniejszego wyeksplikowania wybranych kwestii – zaproponowanych w teoretycznym oglądzie. Uwaga ta nie jest zarzutem a tylko moim spostrzeżeniem.

W części teoretycznej Autorka rysuje myślową teoretyczną panoramę swoich rozważań skupionych konsekwentnie na:

- dziecku i dzieciństwie w rodzinie wielodzietnej (rozdział I), prezentuje wybrane aspekty w ujęciu interdyscyplinarnym,

- dziecku z rodziny wielodzietnej – sytuując je „ w świecie dobrej przyszłości”, w który nie koniecznie wpisuje się „dzieciństwo gorszych szans” (rozdział II).

Teoretyczna część recenzowanej pracy - skoncentrowana tak na prawdę na charakterystyce wybranych kontekstów teoretycznych dotyczących dziecka, dzieciństwa, rodziny wielodzietnej pozwala stwierdzić, że w zakresie podjętego przez Autorkę tematu pojawiają się możliwe w analizach i opisach wybranej problematyki konkretne perspektywy jej rozpatrywania – warte wyakcentowania pod postacią badań własnych. Upoważnia też do stwierdzenia, iż w wybranych aspektach patrzenia na problem dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej można byłoby go dopełnić tak w zakresie przywoływanych teorii, jak i przywoływanych właściwych pozycji wydawniczych – wskazujących na dotychczasowe dokonania badawcze polskich i zagranicznych naukowców zajmujących się tym konkretnym problemem.

Autorka - lokując się w bezpiecznych niszach problematyki dzieciństwa coraz wyraźniej dążąc jednocześnie do zinterpretowania na nowo wybranych z niej ujęć przedstawia dziecko jako podmiot, kreator własnego rozwoju, ze szczególną uwagą skierowaną właśnie na hasło „dziecięca kreacja biografii”. W takim zorientowaniu – wychodząc od gotowości do podjęcia myślowej pracy nad dzieciństwem w rodzinie wielodzietnej - droga do wglądu w biografię, dopełniana wiedzą naukową musi pozostawać otwartą. Wystarczy na nią chcieć i umieć wkroczyć.

Przy takim sposobie myślenia trudno nie pozostać zaintrygowanym czytelnikiem książki dr Pauliny Formy (szczególnie w kwestii uzyskanych przez Autorkę wyników i możliwości ich interpretowania).

Moją ciekawość spotęgowało dokładne przeanalizowanie zamysłu badawczego Autorki. Tym samym część recenzowanej pracy poświęconą założeniom metodologicznym badań własnych uznaję za poprawną. Jest to rozdział III - „Teoretyczne i metodologiczne

ramy badań”, stanowiący uzasadnienie dla przyjętych rozwiązań metodologicznych, zastosowanej procedury badawczej. W jego konstrukcji widoczną jest tendencja oznaczająca odchodzenie od stanowiska pozytywistyczno- realistycznego, badań „obiektywnych”, marginalizujących indywidualne punkty widzenia, a z nią wyraźny zwrot refleksyjny i biograficzny. Na niej też między innymi opiera Autorka swoje badania, orientując się w nich tym samym na podmiot i posługując sposobami analizy: opisem i interpretacją, wymagającymi sięgania do źródeł teoretycznych, z którymi są związane, czyli fenomenologii i hermeneutyki.

Zadaniem, które stoi przed badaczem przyjmującym fenomenologiczny punkt widzenia jest opisanie rzeczy samych w sobie. Chodzi o to, aby skupić się na badaniu zjawisk, takimi, jakie one są, przyjrzeć się uważnie temu, co jest dane do oglądu i przy „braniu w nawias” wszystkiego, czego istnienia nie gwarantuje sam przebieg poznawania, ustalić to, co bezpośrednio dane naszej świadomości, co oczywiste i możliwe do ujęcia opisem¹. Znamienne dla fenomenologii poznanie „transcendentalnie oczyszczone”, którego treścią są wyłącznie aktualnie spełniane przeżycia świadome, wzięte w całej ich konkretności i jednostkowości wyzwala w badaczu postawę naturalną, która następnie przekształca się w postawę refleksyjną, będącą podstawą do intencjonalnego oglądu świata. Badacz dążący do redukcji transcendentalnej, unieważniającej czasowo wszystkie założenia, uprzedzenia dotyczące pojawiających się fenomenów osiąga pewien rodzaj otwartości, dzięki której może więcej zobaczyć, usłyszeć i przeżyć. Czyniąc z niej warunek niezbędny w procesie poznania, którego istotą ma być dostrzeżenie obiektów, takimi, jakimi one są, jak się pojawiają realizuje cel, jakim jest odkrywanie znaczeń, jakie światu nadają ludzie².

Badacz podejmujący się wglądu w rzeczywistość i przyjmujący dla niego perspektywę fenomenologiczno – hermeneutyczną (a taką zaproponowanym przez siebie schematem, s.134 zapowiada dr Paulina Forma) próbuje wejść do pojęciowego świata badanych, aby zrozumieć, co i jak myślą inni, jak interpretują własne doświadczenie³. Posługuje się w tym celu metodą, która według twórcy fenomenologii E. Husserla „kieruje się naturą badanych rzeczy, nie zaś naszymi przesądami i przyjmowanymi przez nas wzorami”⁴. Ostatecznie przechodzi do świata życia codziennego, które staje się przedmiotem poznania

¹ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe* (wydanie drugie poprawione i rozszerzone), Warszawa 2000, s. 270.

² M. Nowak – Dziemianowicz, *Doświadczenia rodzinne w narracjach. Interpretacje sensów i znaczeń*. Wrocław 2002.

³ T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe* (wydanie drugie poprawione i rozszerzone), Warszawa 2000, s.272.

⁴ E. Husserl, *Filozofia jako ścisła nauka*, Warszawa 1992, s. 36.

bezzałożeniowego i ośrodkiem swoich zainteresowań czyni refleksję zmierzającą do odtworzenia przeżycia, jakie stało się jego udziałem. Przedmiotem rozumienia jest zawsze to, co jednostkowe, dlatego nie ma uniwersalnego rozumienia⁵. Jest ono zawsze odniesieniem subiektywnego przeżycia do tego, co ogólne, odbywa się w kontekście przeżywanego zdarzeń życia podmiotu oraz na tle jego biografii.

W nurcie fenomenologiczno – hermeneutycznym osadzona próba przedstawienia rodziny wielodzietnej upoważnia, wręcz zobowiązuje do tematów i interpretacji niejako „od wewnątrz”, z perspektywy jednostek, ich indywidualnego doświadczania jej, znaczenia, jakie przypisują one swojej rodzinie oraz sposobu, w jaki postrzegają siebie i swoją sytuację. Istotne jest również to, jak jednostka rozumiana jako refleksyjny podmiot działający organizuje własne doświadczenie w swojej biografii. Spojrzenie na jednostkę, która poprzez swoje odczucia, przeżycia, własną refleksyjność niejako narzuca swą własną interpretację rzeczywistości, sposobność podążania ku poznaniu, zrozumieniu i opisaniu jej „własnej” historii rodzinnej - umożliwiają i zapewniają biografie.

Na tle tego – celowo przeze mnie wyeksponowanego wątku skupionego na inspiracjach dla projektowania badań wynikających z fenomenologii, włączania do badań kategorii biografii - z wyakcentowaniem jej jednostkowej perspektywy i związanej z nią możliwości wydobycia subiektywnego sensu przeżyć i doświadczeń jej podmiotu (o czym przekonuje Autorka w rozdziale III, pkt. 1,2,3) – szczególnego zachwyty nie budzi opis „dziecięcej kreacji biografii”. Zaprezentowane stanowiska we wskazanych już punktach pracy, przedstawiane konkretnie: „Biografia i humanistyka – nowe konteksty badawcze” (pkt 1), „ Materiały biograficzne w obiektywie metodologicznej analizy” (pkt 2), „Indywidualne przeżycia a społeczny kontekst” (pkt 3) – „nie zaowocowały” w analizach Autorki zorientowanej na „kreację dziecięcej biografii”.

Do sformułowania tejże uwagi, niejako sprowokowały mnie dodatkowo fragmenty tekstu w rozdziale III, pkt 7, informujące o przyjęciu podejścia triangulacyjnego i między innymi stwierdzeń: „ Połączenie badań/metod ilościowych i jakościowych pozwoliło uzyskać dokładniejsze informacje dotyczące dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych poprzez zasoby rodzinne i warunki życia (wychowania, socjalizacji, edukacji) dzieci. Zastosowanie jednocześnie metod ilościowych i jakościowych umożliwiło poznanie rzeczywistości społecznej, pedagogicznej w różny sposób. Każda z metod pozwoliła dostrzec inne aspekty badanego zjawiska, dane ilościowe zostały poszerzone o analizę jakościową”.

⁵ T. Pilch, T. Bauman, Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe (wydanie drugie poprawione i rozszerzone), Warszawa 2000, s.272.

(...) Do wnikliwej analizy dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych oraz uzyskania jej społecznych i kulturowych kontekstów zastosowałam zatem triangulację, podobnie jak inni badacze wykorzystując szeroki zakres powiązanych metod, technik, narzędzi badawczych oraz sposobów interpretacji materiałów empirycznych” (s.154).

Rozumiem tę próbę wyjścia w analizę jakościową choć w trosce o odbiór uzyskanych wyników i ich faktyczną interpretację muszę stwierdzić, że nie jest ona wyjątkowo pogłębioną.

Tłumacząc się niejako z podnoszenia przeze mnie kwestii badań jakościowych – chcę stwierdzić, że Habilitantka w związku z tą kwestią (w partiach tekstu poświęconych prezentacji tych metod) dała dowód swojej wiedzy i co najistotniejsze swoich preferencji metodologicznych, tym samym kompetencji badawczych. Jednocześnie opracowane przez nią studium – skoncentrowane na opisie dzieciństwa dzieci z rodzin wielodzietnych i dziecięcej kreacji biografii nie pozostawia wątpliwości, że potrafi (co zdecydowanie wpływa na ostateczną ocenę) właściwie dokonywać analiz ilościowych. W tej wersji, którą w swojej pracy zaproponowała dr Paulina Forma uwaga skoncentrowana jest na opisie (na podstawie zgromadzonych informacji metodą sondażu) warunków życia (wychowania, socjalizacji i edukacji) dzieci z rodzin wielodzietnych (w aspekcie kreowanych przez nie biografii).

Autorski projekt badawczy – zorientowany na zaprezentowanie warunków życia dzieci z rodzin wielodzietnych – na podstawie retrospekcji studentów, który wypełniają kolejno następujące kwestie: „Cechy społeczno – demograficzne rodzin wielodzietnych”, „Szkolne zasoby kreacji biografii dzieci z dużych rodzin”, „Wdrażanie do życia społeczno – kulturalnego i partycypacja społeczna” skutkują ostatecznie ważnymi treściami (informacjami) – „ożywiają” podejmowaną problematykę.

Dookreślany prawidłowo postawionymi problemami badawczymi/ pytaniami, na które uzyskano rzetelne i wiarygodne odpowiedzi; uzasadnionym układem dwóch pól badawczych czy też poprzez wskazanie zmiennych zależnych i niezależnych z ich desygnatami może świadczyć (świadczy) o dociekliwości i konsekwencji w jego realizacji. Jest wystarczającym świadectwem własnej pracy warsztatowej. Po uwzględnieniu w niej tematu doświadczeń rodzicielskich, zastosowanych sposobów jego analizy i przedstawiania (rozdział IV, pkt 3)– jej ocena musi zdecydowanie wzrosnąć.

Z prezentowanym przez Autorkę ocenianej pracy swoistym „raportem z badań” wypełnia się z każdym kolejnym podrozdziałem obraz „Nowy obraz wielodzietności”. Jego konkretyzację zapewnia eksponowanie właściwych treści i konsekwentnie analizowanych na podstawie zgromadzonych danych opinii rodziców i dzieci (studentów).

Z uznaniem zauważam, że idąc tropem analiz zorientowanych na zaprezentowanie dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej oraz czynników środowiska rodzinnego i pozarodzinnego/szkolnego kształtujących dziecięcą kreację biografii (zgodnie z przyjętym problemem głównym) sumaryczny obraz dzieciństwa w rodzinie wielodzietnej się wypełnia, co więcej o coraz to nowe elementy.

„Roszczenie ważności” odniesień do tego obrazu przybliży się za sprawą wejścia na pole tych wątków, których wydobycie służy prezentacji dziecięcej kreacji biografii. Ich Autorka sprowadza swój wysiłek poznaczy do zaprezentowania stwierdzeń z bezsprzecznie centralnym odniesieniem do retrospekcji dzieciństwa w opinii studentów. Przyjmuje za szczególnie istotne uzyskanie z ich oglądu czynników ułatwiających i utrudniających socjalizację, wychowanie, edukację badanych.

Odczuwam jednocześnie pewien niedosyt w tej części. Mam wrażenie, że zabrakło tu systematyzacji zgromadzonych i przedstawionych wyników badań wyraźnie(j) ukierunkowanych na kwestie autosocjalizacji, podmiotowości, autonomii dziecka (zapowiadane nota bene w części teoretycznej) a z nimi rekomendacji dla praktyki wspólnego bycia dziecka, jego rodziców i nauczycieli. Być może warto w tej wielowymiarowości prowadzonych dociekań badawczych oprzeć się na niej by – poza dostrzeganiem problemów sięgać po wybrane z niej elementy, jako po swego rodzaju intelektualną inspirację powiązaną ze wskazywaniem „właściwego” miejsca - nie koniecznie dzieciom przez rodziców (przez nauczycieli). Miejsca na „kreację dziecięcej biografii”.

W najprostszym uogólnieniu możemy dojść do „wyświechtanego frazesu”, który podkreśla znaczenie rodziny jako „rudymenarnego środowiska wychowawczo-socjalizacyjno-edukacyjnego”. Poważnym argumentem na rzecz kreowania biografii dziecięcej są niewątpliwie rezultaty badań dostarczające wiedzy wykraczającej poza horyzont zdroworozsądkowych przekonań. Liczą się wybrane zależności i tendencje, które w rozwiniętych swych treściach niewątpliwie pozwalają także w wersji ograniczonej de facto szukaniem (bez przecierania nowych szlaków) i dookreśleniem korelacji między wybranymi elementami na ujawnianie w analizowanym obszarze powiązań kręgu zagadnień kojarzonego chociażby z pojmowaniem dziecka jako „więcej niż”⁶.

Powyższa uwaga ma charakter sugestii i nie zmienia mojej pozytywnej opinii o „Dziecięcej kreacji biografii w rodzinach wielodzietnych”, autorstwa Pani Pauliny Formy (także w zakresie sformułowanych wniosków i zaleceń). Stwierdzam, że zaprezentowane

⁶ B. Śliwowski, Pedagogika dziecka. Studium pajdocentryzmu, Gdańsk 2007, s.108

analizy empiryczne dostarczają wartościowych przesłanek pozwalających dostrzec w przedstawianym dzieciństwie w rodzinie wielodzietnej to, co dla niego ważne, przekonują jak ono przebiega i na czym polega związana z nim specyfika.

Zaprezentowana rozprawa stanowi wartościowy wkład do badań nad rodziną wielodzietną w czasach współczesnych, jest potrzebna dla ożywienia wielu pól refleksji, zwłaszcza dotycząc poziomu własności systemowych z propozycją skupienia się na tym, co wydobyte z rozważań nad polityką społeczną przekłada się na nadawanie szczególnego znaczenia rodzinie i naprowadza w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, jak kształtować politykę z nią związaną, aby ona sama mogła służyć „najlepiej pojętemu interesowi” dziecka.

Konkluzja i wniosek

Na podstawie przedstawionych i poddanych ocenie dokonań Pani dr Pauliny Formy stwierdzam, że cały Jej dotychczasowy dorobek (ze szczególnym uwzględnieniem rozprawy habilitacyjnej) jest wartościowym, pozwalającym uznać jego właścicielkę za dojrzałego pracownika naukowego, która wypracowała nim swój profil i tym samym wpisuje się w polskie środowisko naukowe swoim własnym sposobem uprawiania dyskursu pedagogicznego i prowadzenia badań w obszarze rodziny wielodzietnej.

Reasumując, osiągnięcia naukowe dr Pauliny Formy (uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora), dorobek publikacyjny, także osiągnięcia w działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej spełniają wymogi Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 (Dz. U. Nr 65 poz.595, z późniejszymi zmianami), znowelizowanej w 2014 roku.

Wnioskuje tym samym o dopuszczenie dr Pauliny Formy do dalszych etapów postępowania w procedurze o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.

Poznań 21.02.2018r.

